

О. Владенко

Сила страху

Кінець лютого 1919-го на Херсонщині був дуже холодний. Снігу не багато. Зате з Росії холодний, гострий вітер приносив дощ, який вкривав землю верстовою леду. Іноді наступала відлига і тоді ні з села, ні з міста не можна було ні вийхати, ні вийти.

Хорунжий після розформування свого корпусу, був приділений до т. зв. „інформаційного бюро“, іншої військової частини. Разом з шістьома співробітниками, одержавши величезні пачки „літератури“, подався на Херсонщину.

До повітового міста прибули під вечір. Знайшли готель, розмістилися.

Покій, в якому розташувався хорунжий з одним з „інформаторів“, знаходився на другому поверсі на кінці коридору з лівого крила будинку. Вікна виходили на вулицю, а двері на коротенький коридор, що закінчується маленькою кімнаткою без вікон.

Решта „інформаторів“ розташувалася в сусідніх покоях.

Сумно було в місті, та ще сумніше в готельовім покою.

Невдачі на фронті. Безлад в запіллі. Все це наповнювало двадцятьлітню захоплену душу хорунжого невимовним болем.

— Ні, тут нічого не зробиш!—Тут мусить зявитися нелюдська воля, якаб затріпала цим хаосом і безглуздом: — армією без організації й послуху, народом без дисципліни та жертвенности.

— Ні, тут може допомогти лише чудо. — Ну, що то, наприклад, за „інформація“? Кого й про що „інформувати“? Інформувати людину про те, що вона мусить їсти, якщо хоче жити, чи інформувати земляків, що вони мусять боронити себе і свій край, якщо не хочуть бути рабами та слугами? Таж це кожному дурневі і без „інформації“ ясно. — Він пив чай, який заміняв йому в цей вечір вечерю.

А потім ці чутки!

Говорилося, ніби фронт пересунувся небезпечно близько до міста і, що нині або завтра, можна сподіватися битви вже зовсім недалечко.

І це було неприємно слухати... але найбільша неприємність була в тому, що про все це говорили з великою байдужністю, з іронією та навіть з якимсь задоволенням... Не було чути ні страху, ні ненавсти. Ні жаху не було видно, ні сліз розпуки, ні ентузіязму, ні, нехай безсилої, а всеж таки злоби, яку треба затаїти, зціпивши зуби. Нічого з цього хорунжий не чув...

В цю хвилину залунали на коридорі збентежені голоси, біганина та брязкіт зброї.

З гидким передчуттям чогось злого, хорунжий зірвався з місця. Та, не зробивши й кроку, зупинився, немов примерзлий до підлоги.

До кімнати вдерлося трьох вояків, обвішаних бомбами, мов грушами, з повними та порожніми кулеметними стрічками, уквітчаними червоним шматтям. Один з них підніс рушницю до гори і крикнув:

— Рукі ввєрх,—застрєлю, как сабаку!

Другий почав обшукувати отетєрілого хорунжого, мацаючи по кишєнях.

Та, очевидно, обидва бандити не мали богато часу, бо переконавшись, після уважної ревізії ліжка й під ліжком, що в покою нікого більше немає, — вибігли з кімнати.

Хорунжий лєдві встиг переконатися, що маленький револьвер у задній кишєні штанів, лежить на місці, як в розчинєні дєвері влєтєв перєляканий співмєшканєць хорунжого. Він був білий, мов крейда, й тримався правою рукою за шию. За ним почали влєтати дєхто з „інформаторів“; далі якєсь вєйськовє й за двє три хвилини кімната була повна знайомими та незнайомими обличчями.

Гурт пятнадцятьох перєляканих людєй стояв, перєглядався, бігав гєстикулював, кричав нічого не розумєв.

Говорилося, нєби якийсь з большевицької банди кавалєрїйський полк прорвав наш фронт, захопив мєсто без стрєлу.

Цє одне було певне, а щє й те, що за дєверима стояла вжє червона вєрта.

Хорунжий передбачав, що після наповнення кімнати, почнється її випорожнювання разом з випорожнюванням гільз рушничних набоїв панїв ситуації.

І хорунжий, сидючи на підлозі коло грубки, напружуючи увагу, намагався уявити себе з головою розторощєною кулями отої голоти. Чомусь йому здавалося, що рана мусить бути обовязково на чолі і то у формі великої лїйки. Інстинктово мабуть відчував, що стрєлятимуть ззаду, хоч технїки соціалїстичних будівничих щє точно не знав. Зауважив лише, що йому нїяк не вдавалося побачити себе мертвим. Бачив рану і кров, але був живий.

Перед духовими його очима за ту мить перебігли, як в кїно, образи та факти з цілого його життя; з великими подробицями і навєть такі давнє, про існування яких вжє майже не знав.

І раптом його тєло пронизала незнаиа, нєби елєктрична іскра.

Жах перед смертю. Цє була лише мить. Момент, що не дасться вимєряти. Але хорунжий опритомнєв, рефлєктивно піднєс руки догори і притиснув кашкет. Він відчув, що кашкет

висить у повітрі, один, два сантиметри над його головою і бо-
явся, щоби не впав на підлогу.

Дихання спинилося, коли майнула думка, що це волося
стало йому дуба. Білий, тремтючий, не памятаючи себе від
страху, скочив він на рівні ноги.

— Що це з мною? Боюся я, чи що? Не можуж я вмерти!
Цеж безглуздя!

А далі майнула думка:

— Мушу щось робити! В тій хвилі! Зараз! Від того, що
зараз зроблю, залежатиме моє життя чи смерть!

Поворухився й з несамовитою злобою дивився на при-
сутніх, так, начеб то це вони були винні, вони, які безладним
переляканим гамором і переляканими обличчями, жахом спов-
няли тісну кімнату.

Пробував перейти, але присутність двадцятьох осіб
в кімнаті на дві особи не дозволяла. Подивився на вікно. В ночі
здавалося, що до землі далеко та й рами були сильні й скло
товсте, подвійне

„Відчиниш і дістанеш кулею“, подумав.

Розпихаючи арештованих, підійшов до дверей. Вони були
замкнені й зза них чути було розмову й матюки. Знову сів
коло грубки й мовчки, безнадійно блукав зором по стінах,
вікні, грубі, дверях та обличчах полонених, з яких дехто пла-
кав. Мадав у кишені револьвер і в безсилій люті хотів вже був
його викинути.

І в цій хвилині думка його визволилася:

„Нас тут двадцятьох. Коли усі кинемося до дверей,
вони не витримають.. Усіх не постріляють, дехто лише згине,
з тієї наволочі теж. Але хтось з наших втічез! Інакше—усіх
постріляють мов зайців, здерши наперед шкіру. Ріжниця буде
лише у тому, що зайців луплять потім..“

Тепер хорунжий вже знав, що робити. Найперше підій-
шов до свого співмешканця „інформатора“ і витягнув його
з галасливої юрби.

Невеличкий, кремезний, добре годований юнак, років 26,
був одягнений в нову, сіру, задовгу на нього кавалерійську
„шинелю“. Хорунжий нахилився до його вуха:

— Слушайте, товаришу,—тікаймо!

— Я боюся!

— Бої—те - ся? — А як стрілятимуть в потилицю, не
будете боятися?!

Подивився— і відвів очі від скривленого жахом обличча.
Запропонувати іншим свій плян вже боявся.

Хорунжий дивився:

Ось тут стояли, ляментували й безцільно валенсалися
з кута в кут двадцять здорових і сильних, молодих і старших
мужчин, у військовому вбранні, може дехто зі зброєю і — че-
кали, аж їх поведуть на смерть! А перед дверима не більше

трьох вартових, нехай на коридорі ще двох, трьох, — цеж нісенітниця!

І нагла злісна думка прошила мозок:

„Ну, коли так... То й чорт з вами. Я сам піду!“

Та, неначе відгадавши думки хорунжого, зза дверей до покою увійшло двох бандитів.

Треба було особливої іронії долі, щоби перший, до якого підійшов один з них, був якраз той співмешканець.

Бандит наблизився й визираючи з підлоба (певне ще не мав практики) звернувся до нього на чистій українській мові:

— Віддай шинелю!

— Товаришу, а я в чому лишуся?, — мов ягня забелькотав співмешканець.

— Ти чого до мене по українському балакаєш! — визвірився бандит і матюки, з прекрасним українським акцентом, мов хвилі, попливли по кімнаті.

Усеж погодився віддати полоненому свою, руду від плями і подерту, російську шинелю.

За хвилину обмін був готовий і обидва бандити вийшли з покою. Хорунжий не бачив „здобутку революції“ другого з бандитів.

Хорунжий бачив, що це початок кінця, а він ще нічого не зробив. Можна було очікувати кожної хвилини, що відчиняться знову двері й прийде, вже головний бандит, й тоді, — віддаси їм дещо цінніше: — своє життя.

Двері дійсно зараз таки знову відчинилися й в кімнату ввійшло декількох з банди. Попереду сунув якийсь рудий тип із звірячим подзьобаним обличчям, в шкіряній тужурці та таких же штанах, підперезаний рем нем. У правій руці тримав „кольта“. Піднісши його до гори, почав підозріло-уважно вдивлятися у вічі кожного з гурту. Запримітивши дещо в обличчі жертви, тидькав кольтом у її груди, скрикував: „ти!“ Кожна з жертв вдавала, що це відноситься не до неї. Вдавала, що нічого не розуміє, аж доки несамовиті матюки і крик рудого (до речі—жида), та неменш несамовитий стусан прикладом одного з підвладних бандитів, не нагадував жертві, де вона, хто вона, та що миле запрошення відноситься власне до неї, а не до нікого іншого.

Тоді вони враз розуміли й, дивно, не хотіли йти. Їх били, тягли, і нарешті, виводили—серед крику і метушні. З рудим бандитів було не більше як шістьох.

Решта жертв дивилася з жахом, тремтіла й мабуть дякувала долі, що їх оминув.

Так після першої візити населення покою та й України зменшилося на чотири людини...

Хорунжий ще й досі нічого не зробив. Дивився тепер на якусь вже старшу людину, що сидячи на підлозі, хитала, мов хінська лялька, головою й то сміялася по тиху, а потім плакала, то реготалася на весь рот і щось швидко швидко

повідала сусідові. Зауважив лише він, що ніяк не міг відірвати очей від цієї людини-ляльки.

А треба було щось робити і то негайно!

Двері відчинилися втретє і знову відігралася таж самісінька дія.

На цей раз вибір був менший і хорунжий вже не дивився на голову хінської ляльки. Її забрали.

Було вже десь коло четвертої години уночі, а може й пізніше. Зрештою це не мало ніякого значіння ні для кого.

Хорунжий знесилений і втомлений, вже нічого не думаючи, сів коло грубки. Холодний, якийсь ліпучий піт, що мусів бути, як йому здавалося, обовязково жовтого кольору, стікав йому по плечах під сорочкою, по спині, по ногах, кудись у чоботи. Чоботи зробилися мокрі... Важко дихалося... Хотілося простягтися і спати... Спати, аби нічого не бачити і не чути... Намагався замикати очі, та вони ніби мали під віями якісь сильні пера й раптово самі знову відкривалися та дивилися поперед себе...

За деякий час хорунжий з великим зусиллям підвівся. Підійшов до ліжка. Витяг без думки і механічно свій кожух зпід тих, що сиділи на ньому. Поволі одягнувся. Підперезався ремінем і намацавши в кишені рукою револьвер, мовчки підійшов до дверей.

Він не знав, що хоче і що буде робити. Відчував лише, що мусить щось зробити... бо зараз прийде рудий і буде запізно. Його поведуть, чи битимуть тут же у тій кімнаті?

Ні, його не поведуть, його битимуть. Битимуть його доти, доки не залишаться мокрі, чорно-червоні і брудні шматки мяса з його невеличкого, стрункого, вправленого руханкою тіла, виплеканого матусею під прекрасним, ні з чим незрівнаним небом України, на тій запашній, пухкій і любій землі, серед люду, що усього цього не цинив і не любив, бо мовчки придивлявся тим страхіттям.

Хорунжий потихеньки взявся за клямку дверей і сильно сіпнув нею.

Чи варта забула замкнути двері, як в останнє виводили жертви? Чи бандити рахували, що та рештка девяти полонених не може бути для них небезпечною? Досить, що безмежно здивовані очі хорунжого бачили перед собою відчинені двері та довгий коридор.

Один з вартових сидів на підлозі у дверей і спав, а другий ішов вздовж коридору геть од дверей.

Хорунжий скочив у коридор і тихими кроками на вшпиньках пішов слідом за вартовим, стискаючи револьвер.

В цю мить з відчинених дверей покою почувся крик, метушня та неймовірно матюкання розбудженого вартового.

Грюкали двері... Вартовий перед хорунжим раптом обернувся та швидко побіг на поміч другому бандитові повз хорунжого, який ледві встиг притиснувся до дверей сусіднього по-

кою. В пітьмі вартовий його не зауважив чи прийняв за одного з своїх.

Це було щастя!

Хорунжий прожогом кинувся з коридору. Пробіг новз набитий кулемет, що стояв на рундуку і біля якого нікого не було, злетів по сходах униз до вестібюлю, пролетів коло вартового, який замість того, щоби стояти у вихідних дверях, сидів на стільці й наповнював свій зголоднілий, російський шлунок, нашим білим пшеничним хлібом.

Дальше була вулиця.

Тікаючи вулицею, хорунжий затискував револьвер, щоби стрілити в першого бандита, який загородивби йому дорогу до волі.

Стрільв з готелю він не чув. На вулицях було порожньо і слизько.

Тепер він біг, падав, знову біг і спинився лише далеко за містом у якомусь ярі.

Сіріло.. Хорунжий сидів, спочивав, прислухався до стрілянини в місті, про значіння якої він догадувався, і не бачив, що південний, теплий вітер доїдав рештки снігу. — — —

У вечір він був межі своїми. Доносив командантові відділу, який посувався в напрямку міста, про те, що скоїлося там.

Вночі вдарив мороз... І хорунжий, розглядаючи ранком на околицях обсадженого відділом міста, голі, мерзлі тіла замордованих, дивувався.—що рани на тілах чомусь в більшості були від ударів багнетів, а не від куль в чолі. Та ще дивувався, — що серед мертвих не знайшов свого бывшего співмешканця.

Може втік з бандитами?..

Ніко Франк

Серед хмар

(з англійського)

Коли Цинтія бувала сама, їй треба було тільки подумати про Роберта Бравнінга, і вона відразу відчувала, що якась горяча хвиля затоплювала її; що з найдалших, підсвідомих глибин її душі виринала ніби якась старанно захована радість. Від тоді бавилася в таємничу гру: намагалася забути про існування цієї людини, знаючи згори що нічого з того не вийде...

Роберт закінчив Оксфорд, мав чорне волосся, чорні очі і чорні еспанські вусики. Було в нім щось зі статуї, або, як казала Цинтія, з фризійського манекіна. Був милий, живий, а на кожний погляд Цинтії відповідав щирим і чистим сміхом, як людина, що віддавалася ціла.

Такий бодай був його образ, який так любила Цинтія.